

Marie-Louise von Franz

APULEJEV ZLATI OSEL

Osvoboditev ženskega v moškem

Dopolnjena izdaja

Marie-Louise von Franz
APULEJEV ZLATI OSEL
Osvoboditev ženskega v moškem
Dopolnjena izdaja

Prevedel Andraž Zidar

Ljubljana 2022

Marie-Louise von Franz
APULEJEV ZLATI OSEL
Osvoboditev ženskega v moškem
Dopolnjena izdaja

THE GOLDEN ASS OF APULEIUS
The Liberation of the Feminine in Man
Revised Edition

Copyright © 1970, 1980, 1992 by Marie-Louise von Franz. All rights reserved.
© za Slovenijo UMco, 2022. Vse pravice pridržane.

Prevod: Andraž Zidar

Citati iz Apulejevega Zlatega osla so usklajeni s slovenskim prevodom,
Mladinska knjiga, Ljubljana 1997 (prevajalec Primož Simoniti)

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Preobrazba

Urednika knjige: Andraž Zidar in Samo Rugelj
Jezikovni pregled: Mira Turk Škraba
Pregled besedila: Živa Borak

Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič

Slika na naslovnici: William-Adolphe Bouguereau: L'Amour et Psyche, 1899

Tisk: Primitus, d. o. o.

Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2022

Knjižno delo je izšlo v okviru programa za leto 2021, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.922.1

FRANZ, Marie-Louise von
Apulejev zlati osel : osvoboditev ženskega v moškem :
dopolnjena izdaja / Marie-Louise von Franz ; prevedel Andraž
Zidar. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2022. - (Zbirka Preobrazba)

Prevod dela: The golden ass of Apuleius
ISBN 978-961-7136-20-3
COBISS.SI-ID 86437379

UMco, d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01 / 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Vsebina

Beseda urednikov (Samo Rugelj in Andraž Zidar)	7
Predgovor k dopoljnjeni izdaji	13
Uvod	15
1 Življenje v času Apuleja	23
2 Dva sopotnika in zgodba o Aristomenu	37
3 Lucij sreča Bireno, Fotido in kozje mehove	53
4 Osel	75
5 Amor in Psiha I	103
Uvod v pravljico	103
Razlaga zgodbe	113
6 Amor in Psiha II	131
7 Psihine naloge	153
8 Harita, Tlepolemos in htonična senca	171
9 Osel v službi mnogih gospodarjev	191
10 Lucij se vrne k sebi	207
11 Boginja Izida	225
12 Materija in žensko	251
Končne opombe	275
Bibliografija in dodatno branje	289

Beseda urednikov

Marie-Louise von Franz je ena najbolj znanih jungovskih psihoterapevtek. Razlog za to ni le dejstvo, da je bila dolgoletna bližnja sodelavka Carla Gustava Junga, utemeljitelja izvirne smeri v analitični psihologiji. Njen pomemben prispevek je v tem, da je znala jungovsko (analitično) psihologijo širšemu občinstvu približati na razumljiv način, predvsem z obravnavo literarnih besedil in pravljič. Odličen primer tega je njena razlaga priljubljenega dela *Mali princ* francoskega pisatelja Antoina de Saint-Exupéryja v knjigi *Puer aeternus*. S psihološkimi vpogledi *Mali princ* dobi še dodaten smisel in globino.

Podobno velja za njeno obravnavo dela *Zlati osel* antičnega avtorja Apuleja. Večina literarnih komparativistov vidi to delo kot nizanje stilsko izpiljenih, bolj ali manj hudomušnih zgodb, a brez nekega globljega smisla. Vendar M.-L. von Franz uspe z obširnim poznavanjem antike – po temeljni izobrazbi je bila klasična filologinja –, predvsem pa z uporabo jungovske psihologije, prikazati, da je Apulejeva knjiga prepletena z rdečo nitjo. Ta s približevanjem med zavednim in nezavednim v vsaki epizodi kaže na nek globlji smisel, ki se odstre na koncu.

Tako pri *Malem princu* kot *Apulejevem Zlatem oslu* gre za žlahten primer meddisciplinarnega sodelovanja: literarne zgodbe lahko nudijo ogromno koristne snovi za psihoanalitično obravnavo, uporaba jungovske psihologije pa lahko privede do boljšega razumevanja literarnih besedil.

To bralcem omogoči poglobljeno razumevanje psiholoških problemov vsakdanjika ter da se z njimi soočajo in jih rešujejo. Zato imajo dela von Franzove na nek način tudi priročniško razsežnost.

Obe knjigi sta pomembni še iz enega razloga. V njih je M.-L. von Franz sijajno opredelila psihološki sindrom *puer aeternusa*, večnega mladeniča. Ta je lahko na prvi pogled izjemno očarljiv in prijeten, a je zanj značilna nezanesljivost, lenoba, nezmožnost vstopati v odnose, neprilagodljivost, uporništvo brez razloga, zavračanje avtoritete in vsakdanjega načina življenja, manipulativnost v odnosih, še posebej do žensk. Vsakodnevne zgodbe pričajo, da je takšnih primerov vedno več, nekateri govorijo celo o »epidemiji« kriz v partnerskih odnosih med spoloma. Zato obe knjigi nista namenjeni le moškim, temveč tudi ženskam.

Za današnji čas je dragoceno, da je M.-L. von Franz sindrom večnega mladeniča poglobljeno obravnavala v okviru seminarjev na Institutu Carla Gustava Junga v Zürichu že v letih 1959/1960 (*Puer aeternus*) in 1966 (*Apulejev Zlati osel*). Na ta način lahko pereče psihološke probleme, ki se iz individualne sfere projicirajo tudi na družbo, boljše razumemo in se na njih ustrezno odzivamo.

Ker gre za psihološki analizi, ki se dopolnjujeta, je priporočljivo obe deli brati skupaj. Knjiga *Puer aeternus* odlično diagnosticira ta sindrom preko branja Saint-Exupéryjevega *Malega princa*, Goetzovega *Kraljestva brez veselja* ter primerov iz klinične prakse. Vendar je prognoza avtorice v tej knjigi dokaj pesimistična. Kot zdravilo »predpiše« trdo in disciplinirano delo, kar je kot rešitev predvidel že Jung. Kasnejša knjiga *Apulejev Zlati osel* je v prognostičnem smislu korak naprej. Z osmišljanjem nanizanih zgodb v Apulejevem *Zlatem oslu*, odpira pot procesu, ki ga jungovci

imenujejo individuacija ali osebnostna rast. Ta na koncu knjige v zgodbi o posvetitvi v Izidine misterije privede do pristnega stika s Sebstvom; gre za doživetje, ki ga v zen-budizmu imenujejo satori.

Na koncu je sporočilo M.-L. von Franz jasno: tudi sindrom *puer aeternusa* je mogoče »ozdraviti« ali vsaj omiliti. V praktičnem smislu gre za že omenjeno trdo delo. V psihoterapevtskem smislu pa gre – ravno tako preko napornega ukvarjanja s samim seboj – za ozaveščanje dogajanja v nezavednem. S spoznavanjem in soočanjem dveh temeljnih sestavin jungovske psihologije, ženskega in moškega dela osebnosti – anime pri moškem in animusa pri ženski –, je mogoče doseči njuno integracijo v globlji in polnejši obliki Sebstva, za razliko od površinskih razglabljanj, ki obe načeli mnogokrat postavljajo v sovražno nasprotje. To seveda ni lahek proces, a – kot večkrat poudari M.-L. von Franz – je vreden truda.

Ob tem lahko s ponosom dodamo, da je priznani slovenski psihiater dr. Janez Rugelj, ki mu jungovska psihologija ni bila tuja, s svojo vejo psihiatrije naredil velik korak naprej glede »zdravila«, ki se lahko uporabi za sindrom *puer aeternus*. Medtem ko se M.-L. von Franz in Jung zadovoljita s koristno, a kratko omembo, da je zdravilo za opisani sindrom v trdem in discipliniranem delu, je v tej točki dr. Rugelj zasnoval in izvajal izvirno in učinkovito socialno-andragoško metodo zdravljenja ljudi v stiski. Podrobno je opisana v njegovem življenjskem delu *Pot samouresničevanja* (UMco, 2015) in se še naprej uspešno izvaja pod vodstvom psihologa dr. Andreja Perka.

Za temelj socialno-andragoške metode je dr. Janez Rugelj postavil disciplino in empatijo do sočloveka. Ta metoda je kombinacija eklektično oblikovane metode skupinske

psihoterapije, dopolnjene z različnimi vzgojno-terapevtskimi sredstvi, kot so aktivno in odprto samoanaliziranje, samozpovedovanje ter komuniciranje v skupinah, odločna konfrontacija s sprenevedanjem in lagodnostjo, vzdržljivostni tek, planinarjenje, biblioterapija, redno pisanje, terapevtsko postenje in nadaljnje izobraževanje. Dr. Rugelj je opisano metodo sicer primarno zasnoval za zdravljenje alkoholikov, a jo je sčasoma razširil na vse ljudi v stiski.

Za izboljšanje kakovosti življenja seveda ni treba, da se vključimo v socialno-andragoško metodo. Namenjena je predvsem tistim, ki so v stiski in potrebujejo strokovno pomoč. Mnoge njene sestavine je mogoče brez večjih težav vnesti v običajno življenje, seveda z namenom da dosežemo neke zdrave cilje.

Knjigi Marie-Louise von Franz *Puer aeternus* in *Apulejev Zlati osel* predstavljata dopolnjujočo in zaokroženo celoto o sindromu večnega mladeniča, zato smo se odločili, da ju objavimo hkrati. Pri knjigi *Puer aeternus* gre za drugo izdajo slovenskega prevoda, ki je bil objavljen že pred več kot tremi desetletji, besedilo pa je bilo za novo izdajo ponovno pregledano. Delo *Apulejev Zlati osel*, ki ga je von Franzova napisala nekaj let za *Puer aeternusom*, pa slednjega dopolnjuje z bolj optimistično prognozo.

Na koncu bi se želeli zahvaliti vsem, ki so na tak ali drugačen način sodelovali pri tem pomembnem projektu, katerega namen je dati nek prispevek k izboljšanju duševnega zdravja v Sloveniji. V prvi vrsti gre za prvi izid knjige *Puer aeternus* zahvala prof. dr. Boštjanu M. Zupančiču, ki je pomagal pri rojstvu prve jungovske knjige na Slovenskem in je dal tudi pobudo za prevod knjige *Apulejev Zlati osel*. V zvezi s knjigo gre zahvala tudi že pokojnemu prevajalcu *Puer aeternusa* Marijanu Mlekužu in za jezikovno redakcijo

Meti Kušar, ki jo je naredila zato, da je knjigo izdala v samozaložbi za Meta produkcijo, kar je bilo pogumno za čase, ko je bila analitična psihologija C. G. Junga na Slovenskem neznana in celo prezirana. Diplomsko Jungovega inštituta je imel tedaj en sam Slovenec; dr. Jože Magdič, ki je v Zürichu diplomiral leta 1975.

Da bi poudarila pomen knjige za psihoterapevtski proces, je spremno besedo k novi izdaji *Puer aeternusa* napisala psihiatrinja prof. dr. Vesna Švab, za kar se ji lepo zahvaljujemo. Za prispevek pri pregledu, redakciji in lekturi besedil – pri *Puer aeternusu* ali *Apulejevem Zlatem oslu* –, pa se iskreno zahvaljujemo Živi Borak, Živi Cotič Zidar, Katji Podbevšek in Miri Turk Škraba.

dr. Samo Rugelj

dr. Andraž Zidar

Predgovor k dopoljnjeni izdaji

Ta knjiga ni niti zgodovinski niti literarni esej. Je poskus prikazati in pojasniti problem, ki ga je C. G. Jung imenoval anima: se pravi, ženski vidik moške psihe. Knjiga izvira iz niza predavanj, ki sem jih imela na Inštitutu C. G. Junga v Zürichu leta 1966. Namesto uporabe primerov sem izbrala ta roman starodavnega avtorja, ker prikazuje problem anime v vseh njegovih globinah in na način, ki se še vedno naša na sodobnega moškega.

Besedilo te knjige je skorajda doletela usoda Lucija, junaka Apulejeve zgodbe. V različnih predhodnih izdajah so dobronamerni uredniki tako močno izboljšali stil, da je pomen, ki sem ga želela izraziti, postal vedno bolj zamegljen in celo deloma izkrivljen. V tej dopoljnjeni izdaji sem poskušala obnoviti prvotno besedilo in ga razširiti z nekaterimi novimi odlomki. Zahvaljujem se dr. Manolisu Kennedyu za prevod dodatkov v nemški izdaji, kot tudi gdč. Deirdre Bischofberger za utrudljivo tipkanje. Moja največja zahvala gre dr. Vivienne Mackrell, kajti brez njene vsakodnevne podpore in cenjenih predlogov ne bi mogla dokončati svojega dela.

Marie-Louise von Franz

Uvod

Znameniti roman Apuleja iz Madavre¹ je bil od nekdanj predmet nasprotujočih si ocen. Za to, po našem mnenju, obstaja več različnih razlogov: nekateri so neločljivo povezani z zgradbo in viri dela samega, medtem ko drugi izvirajo iz avtorjeve osebnosti.

To latinsko besedilo iz drugega stoletja našega štetja je begalo komentatorje, kajti zdi se, da je bilo napisano glede na dve zasnovi. Pripoveduje glavno zgodbo o Luciju in njegovih preoblikovanih, ki je prepletena s številnimi pripovedmi, za katere se, gledano s popolnoma razumskega in površnega vidika, ne zdi, da bi imele veliko skupnega z junakovimi dogodivščinami. Naše znanje o ozadju romana pojasnjuje in potrjuje ta vtis dvojnosti, kajti ne gre v celoti za osebno stvaritev. Avtor je dobil navdih v izgubljenem delu, ki ga pripisujejo Lukiju iz Pater, in besedilo samo je bilo vzeto iz uničenega izvirnega grškega besedila, ki je služilo tudi kot model za *Osla* – roman, ki ga je napisal psevdo-Lukijan. Obstajala je torej zbirka novel različnih avtorjev, ki se je kasneje izgubila, za katere se domneva, da so bile v stilu Boccacciovega *Dekameron*a ali Chaucerjevih *Pripovedk iz Canterburyja*. Vse te zgodnje zbirke niso vsebovale niti zgodbe o Amorju in Psihi niti posvetitve v skrivnostne Izidine obrede, ki so tako pomembni v Apulejevi knjigi.² Apulej ne le da je dodal dva pomembna odlomka, temveč je verjetno tudi spremenil, vsaj deloma, izvirne zgodbe, da bi jih prilagodil novim okoliščinam. Navzlic uporabi mnogih starejših

zgodb je Apulej dejansko ustvaril popolnoma novo knjigo s popolnoma novim notranjim sporočilom.

Z literarnega vidika lahko opazimo, da je delo zapleteno zaradi izumetničenega sloga in mnogih besednih iger. Če ne bi poznali Apulejevega kulturnega ozadja, bi menili, da gre za nevrotika, tako pa le preprosto odraža tako imenovani miletski stil, ki se ga je Apulej verjetno navzel v času svojega študija.³ Po svoji vsebini knjiga kaže določene donkihotske značilnosti s primesjo okultizma. Zasnova je bila često predmet kritike, ker se je avtor, namesto da bi se potrudil za logično vpeljavo priložnostne zgodbe, navadno zadovoljil z nečim kot: »To me spominja na sočno zgodbo ...« Takšne vrste ohlapna zasnova daje vtis določenega *abaissement du niveau mental*.⁴ Mogoče je, da je Apulej kot uspešen pisatelj in predavatelj zasnoval roman v veliki naglici in da je torej imelo svoje prste vmes njegovo nezavedno, z drugimi besedami, da je sledil nizu predstav, vencu ustvarjalnih fantazij, katerih pomen je mnogo globlji, kot si je sam mislil.⁵ To po mojem pojasnjuje deloma zavestno-nezavedno dvojnost zasnove.

Ta roman, kot sem dejala, je bil deležen številnih komentarjev, od izjemnega občudovanja do popolnega zaničevanja. Nekateri avtorji menijo, da je Apulej naredil malce več kot le napaberkoval borno zbirko anekdot, po večini že znanih, medtem ko je celotno delo v najboljšem primeru satira ali opolzko razvedrilo. Karlu Kerényiju, ki je večji del svoje študije posvetil zgodbi o Amorju in Psihi,⁶ gre zasluga, da je prepoznal njegovo vrednost in religiozno globino. Za Kerényijem je bil Reinhold Merkelbach naslednji, ki je ugotovil, da ima knjiga kot celota globoko religiozen pomen; ta se vedno bolj razkriva proti koncu.⁷ Vendar Merkelbach knjige ni analiziral v celoti. Za to je potreben ključ

jungovske psihologije in znanje o nezavednem, da lahko sledimo notranjemu procesu psihičnega razvoja, ki ga avtor opisuje v svoji knjigi. Tedaj se delo razkrije kot popolnoma skladna celota.

V nekaterih starejših prevodih je precejšnje število erotičnih zgodb izpuščenih. Nekatere sodobne različice so, po drugi strani, ohranile seksualne odlomke, a so zamolčale posvetitvene misterije, ker so jih imeli za nepotrebne dodatke, češ da ne odražajo duha preostalega dela. Učenjaški avtorji so celo poskušali dokazati, da naj bi zadnje, enajsto knjigo – posvetitev v Izidine misterije – dodal kakšen drug avtor oziroma sam Apulej v kasnejšem obdobju svojega življenja.⁸

Tu se dotaknemo zelo zapletenega problema neposredne povezanosti med spolno strastjo in njeno spremljajočo duhovno, religiozno izkušnjo. Po eni strani mnoge izgrajene religije poudarjajo nasprotje med spolnostjo in duhovnostjo, kot to izpričuje obstoj mnogih asketskih in redovniških ustanov. Po drugi strani pa orgiastični značaj številnih religiozних obredov dokazuje, da naj bi bil najgloblji izvor spolnosti in verske ekstaze eden in isti. Prav tako je splošno znano, da so mnogi krščanski svetniki pred spreobrnitvijo živeli veseljaško življenje. Apulejevo delo zajema oba pola teh nasprotij in na novo osvetljuje ta temeljni problem.⁹

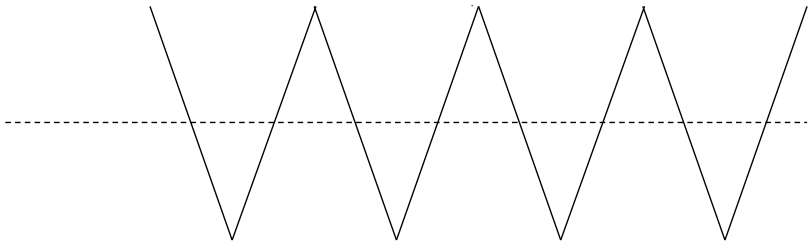
Dodatni vir težav, ki vznemirja večino komentatorjev, ker ne poznajo psihologije nezavednega, je njihovo predvidevanje, da je Apulej vsa simbolna namigovanja, ki so prisotna v romanu, vpeljal zavestno. To se, kot sem že omenila, ne zdi verjetno. Prepričana sem, da je Apulej namenoma zašel v mnoge simbolne ideje, druge so izpod njegovega peresa priplavale nezavedno. Tam, kjer je Apulej zavestno postavil določene simbolne motive v svojo zgodbo, jih lahko obravnavamo alegorično, v platonskem pomenu izraza: kot poglobljen

filozofski pomen, skrit pod simbolno podobo.¹⁰ V podporo tej tezi je Merkelbach pripomnil, da je Apulej skoraj vsem svojim osebam namenil pomeljiva imena. V tem smislu se je skoraj gotovo namerno odločil Lucija preobraziti v osla, kajti Set, sovražnik Izide in Ozirisa, je bil pogosto prikazan v tej živalski obliki. Živeti življenje osla pomeni, kot poudarja Merkelbach, prenašati »življenje brez Izide«. Vendar iz dejstva, da so bili določeni simbolni elementi zavestno vpeljani v njegovo zgodbo, ne moremo sklepati, da je Apulej ta roman napisal brez navdiha nezavednega. Prispevek nezavednega k temu delu je toliko verjetnejši, ker vemo, da je Apulej doživel temeljito religiozno spreobrnitev. Beseda spreobrnitev označuje nenadno in korenito spremembo osebnosti, kot v primeru svetega Pavla ali svetega Avguština.¹¹ Takšne spremembe so nepričakovane le na videz, in zahvaljujoč globinski psihologiji lahko spremljamo njihovo pripravo v nezavednem. V analitični praksi je običajno, da v sanjah zaznamo pojav simbolnih tematik, stremečih k psihičnemu razvoju, ki je bilo več mesecev ali celo let neudejano. V določenih primerih nevrotično-psihične disociacije je za osebo običajno, da živi dve življenji: eno zavestno, na površini, in drugo, ki se zakrito razvija na globlji nezavedni ravni. Spreobrnitev ustreza trenutku, v katerem se obe združita.

Jung je *Zlatega osla* zelo cenil in mi je večkrat predlagal, naj si ga pobliže ogledam. Priznati moram, da sprva nisem vedela, kako naj pristopim k njemu. Že na začetku sem razumela, da so bili vsi deli knjige absolutno bistveni in neločljivi in da je celovita razlaga knjige mogoča po zaslugi ključa jungovske psihologije. Vendar nekako nisem vedela, kako naj se ga lotim, dokler nazadnje nisem odkrila zelo preprostega trika – čeprav je morda malce več kot trik. V roke sem

vzela svinčnik, da bi poskusila odkriti zgradbo knjige. Najprej sem napisala, kaj je junak, Lucij, doživel v »jaz« obliki, to je, njegovo izkušnjo biti spremenjen v osla in njegove nesrečne dogodivščine vse do njegove odrešitve. Za trenutek sem izpustila vstavljene zgodbe, da bi dobila skladno črto. Potem sem prišla do odkritja: potegnemo lahko črto ločnico, nad to črto zapišemo celotno zgodbo, ki se je zgodila Luciju, in pod črto vse vstavljene pripovedi. Med razporeditvama sem potegnila cikcakasto črto, dejansko nit zgodbe. Na ta način sem odkrila neprekinjeno črto, ki je šla od začetka do konca. Nad črto je zgodba Lucija kot osla, na spodnji strani pa se, kot prikazuje diagram, dogaja nekaj drugega.

Dogodivščine Lucija osla

Vstavljene zgodbe in opisi

Postavila sem drugo domnevo in se vprašala, zakaj ne bi mogli vstavljenih zgodb obravnavati kot Lucijeve sanje. Imamo dnevno življenje z vsemi oblikami sreče in nesreče, zgodba pa nam je povedana tudi ponoči; problem je uvideti, kako naj bi oboje povezali. Zakaj torej teh zgodb ne bi obravnavali, kot da gre za sanje znotraj glavne zgodbe?

Z vidika osebne psihologije je Lucij tip moškega, ki trpi zaradi negativnega materinskega kompleksa,¹² vendar se do določene mere v zgodbi pojavi tudi pozitivni vidik,

kajti nasprotja gredo vedno skupaj. Sam Apulej je imel pozitiven odnos do svoje matere. Vemo, da se je v dejanskem življenju poročil s približno dvajset let starejšo žensko, s katero je srečno živel do svoje smrti, medtem ko roman vsekozi izraža drugo plat problema: temno stran materinskega kompleksa.

Kot je prikazal Jung, mati včasih na globlji ravni simbolizira celoto moškega nezavednega. Ko se na koncu romana torej pojavi v arhetipski obliki mogočne materinske boginje Izide, ta predstavlja poosebljenje notranjega veselja. To presega meje zavestne osebnosti. Gre za svet, ki ga je Jung imenoval »resničnost duše«. Videli bomo, da Apulej na globlji ravni dá obliko globokemu evolucijskemu procesu zgodovinskih razsežnosti: vrnitvi ženskega načela v patriarhalni zahodni svet. Ta postopni povratak ženskega načela¹³ je vzniknil v srednjem veku v obliki viteškega dvorjenja. Zdi se, da je šele sedaj prodril v kolektivno zavest. Viteška ljubezen je pomenila priložnost, da se izrazi žensko načelo in z njim simbolika grala, vendar je vse skupaj povzročilo velik problem. Kajti vitezom ni zadostovala le viteška, platonska ljubezen do njihovih dam, za katere so se pustili ubiti ali na pol ubiti na viteških turnirjih, da bi nato v nagrado dobili le majhno rožnato znamenje na čelo. Običajno so prosili za celotno nagrado – in jo tudi dobili. V tistem času seveda še ni bilo sredstev za preprečevanje nosečnosti, in ker se je vse skupaj dogajalo v plemiških družinah, je bil nezakonski otrok velik problem. To je povzročilo nemogočo sociološko situacijo. Cerkev je v tem videla svojo priložnost, obsodila je spolno viteško ljubezen in pozivala k čaščenju device Marije. Tako je vedno več vitezov privzelo devico Marijo kot *dame de coeur*, za katero so se bojevali, ker to ni pomenilo nikakršne nevarnosti. Vendar, kot to jasno poudari Jung, so se

ravno v tem obdobju začeli pregoni čarovnic. Problema anime namreč ni mogoče rešiti le na neosebni ravni, ne more se ga razrešiti načelno. Kar koli je odločeno sociološko, kolektivno, je lahko le napačno. Če obstaja rešitev, je ta lahko le edinstvena, drugačna od posameznika do posameznika, od vsake ženske do vsakega moškega. Eros je v svojem bistvu pomemben le, če je popolnoma in edinstveno posamičen. Pri viteški ljubezni je šlo za premik k zblíževanju nemogočega prek edinstvenosti osebnosti. Vendar se je vmešalo kolektivno, in kolektivno je potrebovalo načela. Tako je prišlo do še enega neuspeha in tako smo še vedno v isti godlji. Če *Zlatega osla* beremo s tem v mislih, potem je knjiga *najsodobnejši* opis razvoja moške anime oziroma ženske nezavedne osebnosti. Danes veliko razpravljamo o osvoboditvi žensk, vendar včasih prezremo, da je lahko ta proces uspešen le, če pride do spremembe tudi pri moških. Prav tako kot morajo ženske premagati patriarhalnega tirana v lastnih dušah, morajo moški osvoboditi in gojiti svojo notranjo ženskost. Le tedaj bo lahko prišlo do boljšega odnosa med spoloma.

1

Življenje v času Apuleja

Preden se podamo v podrobnejšo obravnavo vsebine *Zlatega osla*, povzemimo, kar vemo o življenju avtorja Apuleja. Zgodovinskega, to je takega, da bi ga lahko uporabili kot prevereno dejstvo, je dognanega zelo malo. Večji del življenjepisa, s katerim razpolagamo, ohranja značaj legende.¹⁴ Apulej se je rodil približno leta 124/125 našega štetja v Madavri, majhnem mestu, ki še vedno obstaja v Alžiriji, kot sin visokega rimskega uradnika. Iz opisa njegove zunanosti, po katerem naj bi bil svetlolas in svetle polti, lahko domnevamo, da je imel verjetno po kakšnih zavojevalcih severne Afrike v sebi nekaj germanske krvi. V Madavri je živel do vrhunca svoje kariere sredi drugega stoletja našega štetja. V času njegovega rojstva so bila že zapisana Pavlova pisma, vsi evangeliji pa verjetno še ne. Krščanstvo mu je bilo znano le kot ena od čudaških lokalnih sekt, ki so obstajale v številnih pojavnih oblikah široko po rimskem imperiju v tistem času. Gotovo ni bil pobliže deležen krščanskih nauk.¹⁵ Trdil je, da je po materini strani v sorodstvu s Plutarhom, velikim neoplatonskim filozofom, vendar nekateri pravijo, da je to legenda ali da je to zatrjeval le, ker je bil velik občudovalec in pristaš Plutarha in neoplatonske šole. V enem izmed svojih filozofskih spisov slednje priznava, vendar v tistem času filozofija ni bila več izključno platonska, temveč je šlo za mešanico pitagorejskih, stoiških in drugih elementov. Bil je blesteč intelektualec in zelo nadarjen pisec na mnogih področjih, in,

kot je bilo v navadi pri vodilnih rimskih intelektualcih tistega časa in značilno za slog sofistov, poskušal je biti imeniten na vseh področjih. Tako je pisal o naravoslovnih vedah in filozofiji, pa tudi poezijo, romane in gledališke igre. Bil je tudi sijajen odvetnik. Raznovrstni načini samoizražanja so bili ideal intelektualca tistega časa. To vsaj deloma pojasni vso raznolikost slogov, ki jih srečamo v zgodbi, od dramatičnega prek preprostega in naivnega do skrajne izumetničenosti, od prostaškosti pa do najvišje duhovne vznesenosti. *Zlati osel* je bil verjetno napisan okoli leta 170 našega štetja, v zrelem obdobju Apulejevega življenja.

Njegove življenjepisne podatke poznamo na podlagi slavne pravde, v katero je bil vpleten leta 158 našega štetja. Tako izvemo, da se je poročil zelo pozno. Edine ohranjene ljubezenske pesmi so bile homoerotične ljubezenske pesmi, ki so bile posvečene mladim fantom. Verjetno je imel, kot večina Rimljanov v tistem času, določena biseksualna nagnjenja, če že ni bil v rani mladosti popolnoma homoseksualen. Ko je bil na poti v Ojo v Tripoliju s prijateljem Poncijanom, s katerim je bil študiral, je Apulej zbolel, in prijatelj ga je seznanil z bogato vdovo. V tistih časih ni bilo preprosto, če je nekdo zbolel na potovanju. Ker ni bilo mogoče potovati do najbližjega zdravnika ali bolnišnice, ga je Poncijan privedel v hišo bogate vdove z imenom Emilija Pudentila, in zaljubila sta se ter poročila. Ona je imela okoli petdeset let, on pa verjetno trideset.

Ta ženska je ovdovela štirinajst let prej, in njen bivši tast jo je neprestano gnjavil, naj se poroči s kakšnim moškim, vendar je v vsem tem času ostala samska. V njeni hiši se je potem pojavil oboleli Apulej. Emilija Pudentila ga je negovala in tako se je začela romanca. Apulej se je oženil z njo. To je vznejevoljilo nekatere člane njene rodbine, ki so že začeli

načrtovati, kaj naj bi se zgodilo s premoženjem po njeni smrti. Skupaj z drugim sinom iz prve zakonske zveze (podrobnosti izpuščam, ker nismo prepričani o njihovi verodostojnosti), so ti družinski člani spravili skupaj obtožbo, da je Apulej osvojil gospo s pomočjo čarovništva. Očitno je imel, kot bomo videli iz zgodbe, močan materinski kompleks, tako da ni bilo tako nenaravno, da se je zaljubil v nekoliko starejšo, a še vedno lepo in bogato gospo. V rimskem imperiju je bila za uporabo magije zagrožena smrtna kazen. Tako se je Apulej znašel v veliki nevarnosti, kajti obtožba sploh ni bila tako iz trte zvita. Strastno so ga namreč zanimali pojavi, katerim bi danes rekli parapsihološki. Tako ni mogel zanikati dejstva, da je bil v tej domeni močan in dobro podkovan v vsem tedanjem znanju magije. Zoper te obtožbe se ne bi mogel prepričljivo braniti. Še vedno imamo njegovo *Apologijo*,¹⁶ njegov zagovor pred sodiščem, v katerem se je zatekel k izrazitemu, porogljivemu, agresivnemu napadu v bran čistosti svojih motivov za poroko in se tako elegantno izognil najnevarnejši točki o magiji. Zahvaljujoč svoji sijajni obrambi, je primer dobil. Ta epizoda nam daje manjši delež podatkov o njegovem zasebnem življenju. Otrok ni imel, a zdi se, da je bil zakon srečen. Žena je postala njegova intelektualna sodelavka in je pisala dele njegovih številnih govorov in pridig, ga spremljala in celo sama predavala. Do svojih pastorkov, ženinih sinov iz prvega zakona, je bil zelo velikodušen, in je že pred obtožbo uredil, da sta bila upravičena do materinega denarja. To je bila tudi glavna točka njegove obrambe, kajti pred sodiščem je lahko dokazal, da se, ne da bi pri tem vedel za pripravljajočo se obtožbo, nikoli ni nameraval polastiti njenega premoženja.

Kasneje je zasedal nekaj uradniških položajev v rimski verski upravi, za kratek čas je bil Asklepijev svečenik, kot

sacerdos provinciae, v Kartagini. Ti položaji so bili v tedanjem času povsem uradniški. Bili so dobro plačani, vendar so imeli zelo malo skupnega s tem, čemur bi, z jungovskega stališča, rekli religija. Kot uspešen predavatelj je bil deležen velikega občudovanja in je prejel mnogo nagrad. Kasneje se je ponovno zatekel v Rim, kjer je delal kot odvetnik. Njegova posvetitev v Izidin kult, o čemer je pisal proti koncu svojega življenja, je po mojem mnenju prav tako povsem verodostojna sestavina njegove avtobiografije.¹⁷

Ko sem prvič brala ta roman, so me odbijali izumetničenost, dovtipi, ironija, preveč okinčan slog. Če se vprašamo, kaj takšna vrsta pisanja psihološko izpričuje, bi rekli, da gre za značilen slog izražanja razcepljene osebnosti. Če je nekdo razcepljen, odrezan od svojih primitivnih, naivnih globljih čustev, ni zmožen preprostega samoizražanja. Tega nadomesti s celo vrsto izumetničenih izrazov.

Upoštevati moramo tudi, da je bil Apulej v situaciji, kakršno še vedno lahko opazujemo pri sodobnih Evropejcih. Bil je član rimske rodbine, ki se je naselila v Severni Afriki in ki v drugi generaciji kaže določene značilne posledice. Te označujemo z izrazom, da so ti ljudje »postali kot domorodci«. Če gredo pripadniki belih civilizacij v dežele, kjer so primitivni načini življenja in obnašanja bolj ohranjeni znotraj njihovega naravnega okvira kot pri nas, potem se nagnonske plasti osebnosti in izvorni primitivni vzgibi okrepijo. Če temu ne posvečamo pozornosti in zavestne obravnave, pride do razvoja v razcepljene osebnosti. To lahko na primer opazimo pri Britancih, ki so dolgo časa živeli v Afriki. Imajo lepo navado, da se ne pustijo premotiti v svojih običajih in celo v goščavi se bodo za večer preoblekli v smoking in *décolleté* ter brali domače časopise, medtem ko jih bodo obkrožali komarji, kače in pume. Vendar to ne pomaga, kajti

»domorodska mentaliteta« belcem, ki gredo v Afriko, zleze pod kožo. Če obiščete takšne družine, boste ugotovili, da sicer ohranjajo življenjski slog belih družin, vendar prihaja ob tem do negativnega izražanja malenkostnih afriških lastnosti: porcelan je odkrušen, zavese niso čiste, vse postane nekoliko nemarno.

To je dejansko simptom nečesa, kar je globlje. Označuje rahel *abaissement du niveau mental* in okrepitev prvinske plasti osebnosti. Če, po drugi strani, kulturo prvobitnega ljudstva sprejmemo in jo zavestno preučujemo, bo za belega naseljenca pomenila veliko obogatitev. Za belega človeka so takšni pogoji izziv, da se ponovno uskladi s primitivnim človekom v samem sebi, vendar mora to storiti zavestno. Nekaj podobnega se je dogajalo čistokrvnim Rimljanom v drugi generaciji, potem ko so zavojevali dežele Severne Afrike. Apulej je to poosebljal še bolj nazorno kot nekateri drugi Rimljani tistega časa, ker je imel, kot bomo videli, afriško podzavest in rimsko zavest. Lucijeva posvetitev na koncu knjige predstavlja pozitiven preboj afriške duhovnosti. V enem delu samega sebe je Apulej živel v Severni Afriki, večinoma v Egiptu, kjer je bila afriška civilizacija v tistem času najbolj razvita. V drugem delu svoje osebnosti je bil intelektualni rimski filozof. Kot Afričan bi bil zmožen svobodnega izražanja čustev; kot rimski intelektualec si teh čustev ni mogel priznavati. Brž ko oseba ne želi ali ne more izraziti močnih čustev, izgubi preprostost samoizražanja, kajti čustva pripomorejo k poenostavitvi in urejanju izražanja. To pojasni Apulejev okičeni besedni slog. Ta nam daje občutek, da se ga njegova téma ne dotakne. A dejansko Apulej je v stiku, le poskuša se držati ob strani. Njegova drža je ambivalentna, kot če bi se ga nekje nekaj dotaknilo, nakar bi zavestno in z ironijo poskušal lebdeti nad tem.

Ob tem se lahko vprašamo, ali med vedênjem moškega iz drugega stoletja našega štetja in današnjega moškega obstaja vzporednica. Takšne vzporednice so na voljo, še posebno v spisih in člankih o parapsihologiji, magiji in okultnih zadevah, v katerih ljudje izpričujejo prav takšno razcepljeno vedênje, ko jih prevzame ali se jih nekje dotakne iracionalno. Vendar obenem – deloma zaradi postavljanja s svojo razsvetljenostjo in deloma zaradi strahu – takšno snov obravnavajo s porogljivostjo in namigujejo, da sam pisec temu seveda ne verjame!

Na moje veliko začudenje sem tudi v Evropi naletela na preproste ljudi, ki jih globoko privlači magija in vanjo popolnoma verjamejo, kot verjamejo tudi v duhove ter soočenja in pogovore z njimi, in ki imajo enako razcepljeno vedênje. V moji družini smo imeli služkinjo, ki je prihajala iz zelo preproste bavarske kmečke družine. Bila je jasnovidna in je lahko govorila z duhovi. Tri tedne v mesecu je govorila z duhovi in jih izganjala ter počela z njimi vse sorte. Potem pa je nenadoma začutila, da gre vse skupaj predaleč, in je dejala: »Veste, duhovi ne obstajajo, vse to je šund.« Naslednji dan se je ponovno pogovarjala z njimi. Bila sem osupla, ko sem na to naletela v svojem otroštvu, dokler nisem izvedela, da sibirski šamani, ki se morajo še posebno ukvarjati s parapsihološkimi pojavi in imajo življenjske izkušnje glede takšnih okultnih zadev ter torej vedo več o tej témi kot kdor koli drug, počnejo iste stvari v krogu svojih tovarišev. Ko se srečajo, se iz vsega skupaj norčujejo, kot da gre za lokavščino in sleparijo.

Imamo torej dve vrsti odzivov: šamanov je strah, ker je takšen material nevaren in neugoden in zato obstaja nekakšen napor, da se ga odrine ter tako zavaruje ego in obdrži glavo nad vodo; drugo je specifično ravnanje civiliziranega

človeka in je razcepljena reakcija radovednosti, privlačnosti in očaranosti. Videli bomo, da je imel Apulej isti problem. Na eni strani je bil popolnoma očaran nad okultnimi parapsihološkimi pojavi, po drugi strani pa se je odzival porogljivo, kar lahko razlagamo bodisi kot intelektualno zadržanost ali kot neki razumljiv strah.

Če si podrobneje ogledamo, kaj se je dogajalo v zakulisju časa, v katerem je bil rojen Apulej, lahko ugotovimo, da je šlo za obdobje, ki je v mnogočem podobno našemu. Rimski imperij je bil na zunaj, politično, še vedno na višku svoje moči, prvotni religiozni vzgib, celotna moralna ureditev imperija pa sta bila že popolnoma v razkroju.¹⁸ Z bolj nazornimi besedami – Apulej je bil, vsaj kar se tiče duhovnih vrednot, dejansko rojen v propadajoči trup umirajoče civilizacije. Znotraj razkrajajoče se tvorbe se je že začel obnovitveni proces v najbolj nepredvidljivem kotičku, v Nazaretu, in se počasi širil, skrivoma in podtalno med preprostimi ljudmi, predvsem v suženjskih krogih.

Če želite dobiti vtis o tem, kaj so si omikani sloji, privilegirani in izobraženi ljudje v rimskem imperiju mislili o krščanstvu, morate prebrati pismo, ki ga je Plinij napisal cesarju Trajanu leta 119 našega štetja. To je najbolj zgovoren dokument, ki ga imamo iz tega obdobja.¹⁹ Ko je Plinij postal upravitelj Bitinije, so mu anonimno predali seznam oseb, ki naj bi domnevno pripadali sekti kristjanov, obtoženih ogrožanja državne varnosti. Trajanu je pisal, da je prijel ljudi in da je, ker rimskih državljanov ni bilo dovoljeno mučiti, mučil dve sužnji, pripadnici sekte. Vendar, je dejal, iz njiju ni mogel izvleči nič drugega kot *prava superstitio* (izkrivljeno vraževerje). Ti ljudje so se srečevali ob nedeljah, na dan, ki so mu rekli Gospodov dan. Prepevali so določene pesmi in opravljali določene molitve. Zatem so večerjali. Nedeljske

pogostitvene večerje je prepovedal, ker bi lahko postale valilnice političnih zarot, sicer pa je vse skupaj odpravil kot »izkrivljeno prismojeno združbo«. Vendar je preiskava dala zelene rezultate, kajti trgovanje z mesom je ponovno zacvetelo. Trgovci z živino in mesarji so se namreč pritoževali, da je upadlo povpraševanje po živalih za žrtvovanje, posihmal pa si je trgovina opomogla.

Izraz *prava superstitio* – »izkrivljeno vraževerje« – označuje, kako je izobraženec tistega časa dojemal to novo podtalno gibanje. Izpričuje glavne obrise zanimanja med ljudmi, ki so resno iskali versko uteho. Razcveteli so se Mitrovi, Dionizijevi, Serapisovi in Izidini misteriji, v katerih so ljudje našli svojo notranjo izpolnitev. Vendar je bil v takšne skrivnostne misterijske kulte posvečen le manjši del prebivalstva. Večji del ni veroval v nič več. Prisegali so na nekakšno vrsto nihilistične ali racionalne filozofije. Verski interesi nižjih slojev prebivalstva so nazadovali na prvotne stopnje magije in praznoverja, astrologije, vedeževanja, prerokovanja z dlani in drugih arhaičnih povezav z nezavednim.

Apulej je najprej obiskoval šolo v Kartagini in nato v Atenah, kjer je študiral filozofijo in retoriko ter postal eden od Plutarhovih privržencev. Prizadeval si je za sprejem v čim več misterijskih kultov. Na podlagi družinskega porekla mu je uspelo, da je bil vpeljan vanje. Verjetno je bil posvečen v elevzinske misterije; obiskal je Trofonijevo votlino in kasneje potoval po mali Aziji v iskanju drugih misterijskih kultov, verjetno Mitrovih.

Med Apulejevimi deli se je v celoti ohranila le njegova *Apologija*, nekaj filozofskih spisov in ta roman.²⁰ Na račun pornografskih epizod je bil *Zlati osel* najljubše branje vseh ubogih menihov in samostanskih novicev skozi ves srednji vek. Celotnega so prepisovali ter iz njega pridobili vse

prepovedane informacije. Zahvaljujoč temu izročilu se je knjiga k sreči ohranila vse do danes.

Da bi se lahko približali vsebini romana, se moramo zdaj na kratko seznaniti z avtorjevimi filozofskimi idejami, še posebno če se nanašajo na njegovo teorijo o človeški duši. Vzporedno s Plutarhovim *De Genio Socratis* je Apulej objavil svoje lastne ideje pod naslovom *De Deo Socratis*. V tem spisu o Sokratovem daimonu²¹ razvija zelo zanimivo teorijo z naslednjim bistvom: olimpski bogovi, v katere naj bi verjeli ljudje tistega časa, pravi Apulej, so preveč odmaknjeni, da bi se v čustvenem smislu vznemirjali zaradi ljudi. Zevs je tu in tam poškilil navzdol, in če so se stvari slabo odvijale, je z jasnega poslal strelo. Drugače pa se bogovi čustveno niso ubadali s človeškimi zadevami. Človek torej ni bil v stiku z olimpskimi bogovi glede svojih malih skrbi in tistega, kar bi lahko imenovali njegova čustva in občutki. Takšno posredništvo so opravljali daimoni, demoni, v pozitivnem pomenu te besede. Mnogo kasneje so ti daimoni postali arhetipski modeli za tisto, kar so v krščanstvu predstavljali angeli. Olimpskim bogovom so prenašali molitve človeških bitij in sem ter tja delovali kot posredniki.

Za razliko od olimpskih bogov so bili daimoni čustveno dovzetni. Lahko so pokazali usmiljenje in jezo ter so se takorekoč ukvarjali s človeškimi zadevami in bili podvrženi vplivanju. Uporaba čarovništva ali molitve je lahko učinkovala nanje pozitivno ali negativno. Toda poleg tega je imel vsak posameznik svoj *idios daimon* – svojega posebnega daimona. Ne uporabljam izraza demon, kajti ta vzbuja preveč negativnih predstav – to bi bilo v našem kontekstu tudi napačno, ker se nanaša na kasnejše obdobje – temveč ustrezneje *daimon*, grško besedo, ki jo je Apulej precej ustrezno prevedel v *genius*. Z jungovskega gledišča bi lahko rekli, da